

Kolbasov

Rebeka Uličná (r.ulicna@gmail.com, +420 775 918 588)

Synopsa

Nádejný etnograf Mikuláš, naivne dôverujúci režimu, sa v 60. rokoch dozvedá o masakre v Kolbasove, kde bolo brutálne zavraždených 10 židov, len pár mesiacov po ich návrate z koncentračných táborov. Verí v spravodlivosť režimu i dobro ľudí, a tak napriek varovaniam svojho nadriadeného pátra po dôkazoch, ktoré by usvedčili vrahov. Zisťuje ale, že pravda je zamotaná v protichodných výpovediach ľudí i nesúrodých dokumentoch. Po rôznych peripetiách prichádza o ilúzie o režime a zmysle pre spravodlivosť, keď ho nakoniec vylúčia z akadémie a končí ako pastier. Inšpirované skutočnými udalosťami.

Treatment

Sme v 60. rokoch. Mikuláš (25) po ukončení štúdia v Prahe prichádza späť na východné Slovensko, kde započína výskum rusínskej kultúry na miestnom etnografickom ústave. Už v prvý deň si ho príde vítajúci šéf nenápadne oťukať.

-Si človek s vynikajúcim kádrovým profilom, z najlepšej etnografickej školy v republike, prečo si sa vrátil na východ? Nevyhovoval ti ten pokrokový komunizmus Prahy?

Mikuláš úprimne odpovedá, že politiku vôbec nevnímal. V Prahe sa ale predovšetkým nikto o východnú kultúru nezaujíma. On tu vyrastal, vidí, že postupne naše rozmanité ľudové tradície zanikajú, a tak to musí čím skôr zachytiť. A kam sa chystá najskôr?

-Najprv by som chcel hľadať na severe miesta prekryvu Lemkov a Bojkov, alebo „pindakov“ a „pujďakov“, ako sa sami nazývajú. Takže Snina a okolie, ideálne v jazykových variáciách spoločných piesní.

Šéf mu ku téme dodá nejakú literatúru, spokojnosť je na oboch stranách.

Mikuláš je u miestneho výrobcu cimbálu, kde zaznamenáva ľudovú pesničku o dvoch mužoch, ktorí sa nevedia zhodnúť na počestnosti jednej miestnej devy. S hudobníkom sa chvíľu rozprávajú ešte o téme pesničky, keď cimbálista zahlási, že pravdu si dnes ohýba kde kto. Napríklad to, čo sa stalo v Kolbasove. Mikuláš, ktorý je presvdčený o tom, že historici v štáte sú fundovaní ľudia s pevnými zásadami, mu oponuje, že má veriť oficiálnym zdrojom a nie miestnym poverám. I keď priznáva, že príbeh o Kolbasovskom masakre nepozná.

Na ústave sa ho neskôr šéf pýta na prvý terénny výskum. Mikuláš priznáva, že to bolo zvláštne, pretože natrafil na bláznivého muža, ktorý hovoril o masakre v Kolbasove. Šéf mu povie, že sa s tým prípadom stretol iba v populárnej literatúre. Ale sú to báchorky, ktorými by sa nezaoberal. Hlavne sa teraz treba sústrediť na kultúrny výskum, po ktorom je dopyt. Mikulášovi ale téma evidentne víta hlavou.

Šéf mu teda medzi štyroma očami povie, o čo sa jedná. Šušká sa o odchode starého profesora a docent Karas si už brúsi zuby na uvoľnené miesto. Ide sa rozhodovať o tom, kto bude najbližších 5 rokov určovať podobu ústavu a výskumu.

- A my ho robíme kvalitne, na rozdiel od Karasa, ktorý, ehm, míňa peniaze fakulty na súkromné účely. Nemal by problém obviň NÁS z míňania zdrojov na niečo iné ako kultúrny výskum. Tiež by mohli Mikuláša obviň, že si z Prahy doniesol reformné móresy, a zavarit tak sebe i jemu. Šéf sa teda spolieha, že ho Mikuláš nesklame.

Mikuláš si večer prečíta literárnu verziu príbehu. Pred jeho očami sa odohrávajú drsné obrazy, ktoré vidíme v rekonštrukcii:

Skupina Banderovcov, radikálneho krídla Ukrajinskej povstaleckej armády, drancovala obyvateľstvo v pohraničí už nejakú dobu. Plienili miestnych kvôli vlastnému prežitiu na svojej ceste na kapitalistický západ, pritom mučili preživších holokaustu (ako bývalí spojenci nemeckých nacistov) i komunistov. Je to skupina ultrapravicových fašistov bez morálneho kompasu, ktorá zavraždila najprv niekoľko komunistov v obciach Ulič a Nová Sedlica, povesili ich na stromy a na nahé telá im vryli nenávistné odkazy.

Pollákovci, jedni z mála preživších holokaustu, boli vlastníkmí jediného obchodu a zároveň krčmy v obci Kolbasov. Dom slúžil taktiež ako sklad podpory z republiky i z UNRRA (dnešné UNHCR), ktoré zásobovalo obyvateľov múkou, cigaretami, lanom a cukrom. V noci z 6. decembra sa zišlo 11 židov v tomto dome, aby zistili, koľko ich vlastne ostalo a ako sa môžu spoločnými silami postaviť opäť na nohy. Banderovci po rejdoch na Ulič a Novú Sedlicu vrazili práve túto noc do Kolbasova, prakticky rovno do Pollákovho domu. Tam sa najedli, napili, postrieľali mužov, znásilnili a postrieľali ženy. Nažive však ostal jeden svedok. Štrnásťročná Helena Jakubovičová, ktorá sa skryla za posteľ. Úbohá Helena tam ostala s mŕtvolami jej blízkych až do rána. Keď vyšla von, zistila, že jej vlasy od hrôzy zošediveli. Nič jej to ale neubralo na kráse, ktorá bola vychýrená.

V rámci výskumu sa Mikuláš navracia do dediny za cimbalistom. Keď cimbalista otvorí tému Kolbasov, ihneď sa pohádajú. Cimbalista tvrdí, že človek, ktorý naivne verí všetkému, nemôže byť dobrý výskumník. Mikuláš zase obhajuje inštitúcie a jej vedecké metódy. Keď vidí, že to nepadá na úrodnú pôdu, v rozhorčení cimbalistovi sľúbi, že mu dokáže čistými vedeckými metódami, že vraždili skutočne Banderovci, keďže je to oficiálne stanovisko a štát by takto nezmyselne neklamal.

V práci Mikuláš nenápadne (sľúbil šéfovi, že sa do témy púšťať nebude) volá jedinému človeku, o ktorom vie, že bol v tom čase v Kolbasove. Vojakovi, ktorý 7. decembra do Kolbasova dorazil ako súčasť posíl.

Na stretnutí mu vojak rozpráva, čo zažil. Všetko vidíme vo vojakovej retrospektíve, v ktorej vystupuje ako rozprávač.

Čin sa udial v zime roku 1945 v obci Kolbasov, ktorá leží blízko hraníc Slovenska, Ukrajiny a Poľska. Bola to prvá zima po druhej svetovej vojne a Česko-Slovensko zažívalo ťažkú chudobu. Väčšina dedín dostávala štátnu, ale i zahraničnú podporu, aby obyvateľstvo nehladovalo a neumrzlo. Tento región bol ozvlášť zasiahnutý prechodom

fronty, ktorá ho zanechala v neobývateľnom stave. Polia boli posiate mínami a mrtvolami, dediny boli vyrabované, domy zničené. Okolité lesy ukrývali dezertérov, partizánov, politických bojovníkov rôznych národností, špiónov, agentov, zlodejov a pašerákov - ale predovšetkým množstvá zbraní. Ľudia boli paranoidní. Keď vojaci ráno dorazili, hovorilo sa iba o Banderovcoch.

Do tohto momentu sa takmer všetko zhoduje s knižkou, ktorú Mikuláš čítal. Podľa spomienok vojaka ale Helena za noc nezošedivela, ako sa to uvádza v knihe. A už v tú noc bežala za Jakubovičom, jediným ďalším židom, starcom, ktorý bol samotár a žil na opačnom konci dediny. Najbolestivejšie pre vojaka na celej udalosti ale je, že československá armáda bola zaseknutá v neprechodnom zimnom horskom teréne na zlej ceste do regiónu. Keby v ten deň tolko nesnežilo, mohli celej udalosti zabrániť.

Mikuláš je dojatý hroznými detailami, ktoré vojak spomína. Rád by však vedel, ako presne vyšetrovanie prebiehalo. Oni predsa tlupu nevideli, tak ich nemohli identifikovať. Vojak sa odvolá na hlásenia.

- Všetky podklady, čo potrebujete, sú v archívoch. Hlásenie, zápisnica, výpoveď, stačí sa len pozrieť.

Mikuláš prichádza na návštevu k rodičom do Humenného. Vidíme, že v rodine hovorí rusínsky už len babka. Máme možnosť zahliadnuť i Mikuláša v jeho detskej izbe. Tu mu visí pionierska šatka, tam diplom z recitačnej či inej kreatívnej súťaže pionierov, spoločné fotografie pionierov z Krymu. Možno niekde v pozadí visia i detskou rukou namaľované zákony iskry (iskra hovorí pravdu, chce veľa vedieť a poznať...).

Keď sa pri obede rodičia pýtajú, ako sa mu na novej pozícii darí, Mikuláš sa rozhovorí o Kolbasove a jeho „tajnom“ výskume. Jeho otec tvrdí, že je predsa samozrejmé, že oficiálna verzia je pravdivá, aj vojak to potvrdil a nemá zmysel sa v tom ďalej rýpať. Mama zase povie, že keď mu to zakázal šéf, tak by to nemal robiť. Z domu dostane na odchode ešte fľašu domácej a kus slaniny. V Humennom je ale oblasť archív a Mikuláš to má len na krok. Nechce sa ale oficiálne zapisovať do návštevnej knihy, bojí sa, že sa to dostane k šéfovi. Za prívetivé slovo a práve vyfasovanú pálenku sa do archívu dostane bez nutnosti sa zapísať.

Zisťuje, že v archívoch sa nachádza hlásenie z Kolbasova zo dňa 7. 12. 1945, ale chýba v ňom prepis Heleninej výpovede, ktorý je uvedený ako príloha a pravdepodobne obsahuje chýbajúce podrobnosti o páchateloch. Podplatený archivár je tiež prekvapený, ale nedokáže mu pomôcť. Po tom, ako Mikuláš odíde, sa archivár ešte raz navracia ku spisom a prezerá si ich.

Medzitým vidíme, ako Mikulášovmu šéfovi niekto zavolá so správou, ktorá ho zjavne nepoteší. Keď sa najbližšie Mikuláš stretáva so šéfom, ten mu odmerane oznamuje, že dostáva šoféra s autom. Vraj je jeho výskum príliš rozstrúsený a stráca veľa času len preto, že sa musí presúvať z jedného miesta na druhé nepraktickými spojmi. Mikuláš sa úprimne bráni, že mu cestovanie nevadí a že šofér je priveľký luxus. Po odmeranej šéfovej reakcii mu dojde, že šofér má nad ním robiť dohľad. Mikuláš sa šéfovi prizná, že ho trápi Kolbasov a obvinenia, ktoré vyslovil cimbalista. Chce len pomôcť ústavu a inštitúcii k väčšej dôvere u ľudí. Problém je ale v tom, že v archíve nič nie je!

Prečo? Šéf mu povie, že je to irelevantné a že má ihneď prestať s výskumom údajných nezrovnalostí. Oba sa rozídu podráždení.

Mikuláš už dávnejšie plánoval cestu do Kolbasova, tentokrát idú so šoférom a je zaňho vlastne aj rád, keď vidí to husté sneženie, cez ktoré sa autobus nedokáže dostať. Cez deň nahrávajú piesne a fotia domy a kroje. Šofér ale evidentne nerozumie rusínčine, takže sa väčšinu času nudí. Keď sa večer zberajú naspäť, šofér mu oznamuje, že cesta je neprechodná a budú musieť ostať na noc v Kolbasove. Po chvíli ich odkážu na školu, kde majú dostatok miesta na nocľah. Miestny učiteľ je srdečný človek, ktorý ich s radosťou privíta. Kým sa vykúri trieda, v ktorej prespia, popíjajú spolu pálenku. Šofér sa ošiva, že on nie je z regiónu, takže veľa nevydrží. Mikuláš si vytiahne diktafón a učiteľa sa pýta na piesne, ktoré sa tu deti učia, na jeho históriu na škole a podobne. Učiteľ s veľkou radosťou hovorí o rôznych detských piesňach - s pribúdajúcimi hodinami i o vulgárnejších ľudových pijáckych a pritom si dáva veľký pozor, aby šoférovi nalieval vždy trochu viac, ako sebe a Mikulášovi. Šofér po chvíli prakticky zaspáva po sediačky a začína chrápať. V ten moment učiteľ prepne do rusínčiny a povie, že ho prekvapilo, že agent až toľko vydržal. Mikuláš si najprv zdesene premeria spiaceho muža, hneď na to aj učiteľa.

- Prečo si ako obyčajný výskumník dostal takýto sprievod? - opýta sa ho učiteľ.

Mikuláš sa zamyslí a po chvíli sa učiteľa opýta na zimu roku 1945.

Ten mu porozpráva svoju verziu, ktorú sledujeme z jeho pohľadu:

- Váš vojak určite nevidel, kto to urobil. Prišiel na miesto až na druhý deň. Ja som ale osobne poznal tie hovädá. Keď som sa po vojne vrátil k učiteľstvu, bol som zdrvený tým, ako málo detí ostalo v mojej triede. Helena, to bystré malé dievča, chudinka, veľa krásy nepobrala, vrátila sa dospelá, bezduhá a gengľavá... Pokúšal som sa všetky rodiny v okolí varovať ešte počas vojny, ale nikto mi neveril. Aspoň niektorí mohli ujst... a čo z nich ostalo? Moji najlepší žiaci boli zavraždení. Skoro všetky rodiny po vojne hladovali. Ako som mohol učiť, keď som vedel, čo sa deje, koľko sa tu kradne? Raz som sa pokúsil tých zlodejov zastaviť, ale postav sa chlapom s puškami. Som presvedčený, že v tomto prípade boli cieľom zásoby v obchode. Vedeli, že armáda je blízko, a tak museli byť rýchli. Ten masaker bol nevyhnutným dôsledkom. A čo je s Helenou teraz? Nevie sa.

Mikuláš namieta: povedzme, že to skutočne boli zlodeji a pašeráci. Kde ale máme istotu, že to neboli Banderovci? Mikuláš neverí, že by štát takto klamal. Učiteľ odpovedá, že zažil tri republiky a že štáty vedia klamať, tým si je istý.

Ráno si Mikuláš v miestnych potravinách kupuje rohlík a šalát, ktorý je pri vysokom pultíku. Spoločnosť mu robí pán, ktorý dopíja turka a tretiu borovičku. Prichádza namosúrená pani, ktorá utiera pultík, takže Mikuláš si musí svoj šalát nadvihnúť. V snahe rozveseliť pani sa s ňou pustí do reči. Zisťuje, že nie je miestna, privydala sa do Kolbasova v roku 1950, ale nie je tu spokojná, nepáči sa jej tá atmosféra, čo tu od vojny panuje. Mikulášovi to nedá a opýta sa, či má na mysli masaker. Žena odpovedá, že príbeh pozná len z druhej ruky. Ale je si istá tým, že miestni židia spolupracovali s pašerákmi a predávali časť svojich balíkov pomoci! No a pri obchode sa niečo

zvrhlo. Taktiež je známa vec, že „najlepší neprežili“ (má na mysli holokaust).

- Hladovali sme, kým oni predávali svoje balíky pomoci?
Koľkovali si o to.

Keď popíjajúci muž začuje, o čom je reč, pridá sa:

- Mali všetko, boli úspešní a bohatí, v tej svojej malej skorumpovanej spoločnosti, kde sa rozprávali svojou hatmatilkou a dvíhali nad nami svoje veľké nosy. Nebola to naša chyba, ja som dobrý kresťan, nastavím aj druhé líce. Ale oni na to nemajú morálku.

Spočiatku je pani zahanbená týmito rečami, na konci ale nevedomky prikyvuje. Mikuláš sa ich opýta, či si myslia, že vraždy mohli byť spáchané kvôli nenávisti voči židom.

- Nikto sa ich neopovážil ani len dotknúť po tom, čo prišli z tých pracovných táborov. Martin z JRD by vám vedel rozprávať.

Mikuláš je odhodlaný vypočuť si Martina z JRD, bohužiaľ musí ale vymyslieť, čo s čerstvo zobudeným šoférom. Martina nachádza za traktorom. Keď spomenie - samozrejme rusínsky - masaker, muž sa s ním odmietne rozprávať. Jeho kolega, ktorý dojí kravy, Mikulášovi prezradí, že sa jedná o veľmi citlivú tému, lebo Martin stratil všetky svoje pozemky v prospech JRD, na ktorom musí pracovať. Šofér sa medzitým usilovne dožaduje prekladu, ktorý mu Mikuláš veľmi rád, v trocha obmenenej forme, poskytuje.

Neskôr v ten deň v miestnej jedálni Mikuláš opatrne načne tému družstiev, ktorým škodí centrálné riadenie, lebo kazí efektivitu. Martin sa rád pustí do takto postavenej debaty. Po chvíli tak počujeme i jeho časť príbehu:

Kedysi mu toto všetko patrilo. Samozrejme, že niektorí ľudia mu závideli to, čo dokázal. Všetky tie pozemky získal legálnou cestou, cez svoje schopnosti, vlastnou hlavou. A všetky tie reči o tom, že si najal nejakých pašerákov, aby zabili tých židov, majú pôvod práve v závidosti. Je pravda, že mali prísť nejaké reštitúcie, ale pozrite sa naokolo! Čo by mi z tých pozemkov i tak ostalo? Nič. Všetko to patrí štátu a ja som za to skoro išiel do tábora. Že vraj reštitúcie, akoby to niekomu mohlo pomôcť...

- Takže nejaké pozemky patrili predtým židom?

- Zákon bol postavený jasne: ja som zamenil svoj pozemok za mlyn, malý kus lesa a nejakú pôdu - a nie každý si mohol niečo také dovoliť. Okrem toho, ja som tých židov do táborov neposlal. Myslíte, že by bývalo lepšie, keby ich pozemky dostal nejaký niktoš? A poničil ich? Zem musíte poznať, milovať, starať sa o ňu, aby mohla rozkvitať!

Martin sa smutne poobzerá po jedálni, kde jeho kolegovia z JRD znudene prežívajú obed.

Na ceste z Kolbasova šofér Mikulášovi oznámi, že nemôže prísť s prázdnyimi rukami. Mikuláš je sklamaný z evidentného doznanie agenta. Prakticky mu nadiktuje, aký kultúrny výskum spolu absolvovali. V takejto zvláštnej symbióze pokračujú na cestách ešte nejakú chvíľu.

Na akadémii si šéf predvoláva Mikuláša. Pred sebou má zoznam výjazdov. Šesťkrát Kolbasov? To tam majú toľko tých pesničiek?

Mikuláš sa bráni, že sa len snaží o obranu socialistických hodnôt a dôveryhodnosti inštitúcií - a to, čo zatiaľ zistil, nijako nevyvracia oficiálnu verziu, ktorej ale ľudia neveria. Jeho nadriadenému je však jedno, ktorú verziu výsledky výskumu podporujú. Išiel poza jeho chrbát, ohrozil jeho postavenie a teda budúcnosť ústavu. Nechce si teraz kaziť Vianoce, ale po Novom roku vyvodí dôsledky.

Mikuláš pricestoval cez sviatky na Ukrajinu za svojou druhou babičkou. Pri stole sedí početná skupina ľudí. Keď sa Mikuláša pýtajú na nové zamestnanie, porozpráva im o hádke so šéfom. Samozrejme vysvetlí, že sa jedná o Kolbasov a dôkaz o vraždení Banderovcami. Pri stole nastane hrobové ticho. Iba jeho kamarátka z detstva, Lena, sa začne po chvíli nahlas celej situácii smiať. Po večeri, pri káve a koláči mu Lena vysvetlí, že tu sa na Banderovcov pozerajú ľudia trochu odlišne, ale nahlas sa o tom nehovorí. A že ona je presvedčená o tom, že to mohlo byť NKVD. Mikuláš nerozumie, prečo by NKVD vraždilo komunistov a židov. Lena mu zase vysvetlí, že sa jedná o bežný ťah tajných služieb, kedy ide o snahu poštváť obyvateľstvo proti údajnému nepriateľovi. Neskôr Mikuláš argumentuje, že socializmus je dobrý vynález a že nepotrebuje amorálnych agentov na presadenie sa medzi ľuďmi. Lena tvrdí, že myšlienky sú dobré, ale prevedenie by mohlo byť lepšie - v súkromí mu potom dodá samizdaty. Povie mu, že ak s tým, čo si prečíta, nesúhlasí, môže ich tu nechať. Ak s ním však texty zarezonujú, má ich odviezť so sebou do Československa, kde o ne bude v určitých kruhoch záujem.

Mikuláš si tých pár knižiek prečíta a rozhodne sa prepašovať ich domov. Na hranici ho však prichytia a tri dni ho vypočúvajú - odkiaľ ich dostal, čo s nimi plánoval, mená, dátumy, agenda. Mikuláš sa k ničomu nepriznáva, hrá blbého a jeho prirodzená naivita mu v tom čiastočne pomáha. Nakoniec sa mu podarí uniknúť ďalšiemu vypočúvaniu a možnému väzneniu. Odhodlal sa totiž zavoť šéfovi, aj cez ich naštrbené vzťahy. Šéf ho upozorní, že na ústave nikto nič nemusí vedieť. Takáto vec poškodí i jeho povesť, obzvlášť teraz, keď ho čaká proces pred komisiou, kde bude musieť vysvetľovať výjazdy do Kolbasova a vypytovanie sa v archívoch. Komisia bude posudzovať i jeho kultúrnu prácu. Šéf ho zachránil, teraz musí Mikuláš podržať jeho. Má sa priznať, že rýpanie sa v príbehu o Kolbasove bola hlúposť, reakcia na provokáciu, ale už je to uzatvorené. Proste to bola chyba. Mikuláš, síce nerád, ale prikývne.

Do prejednávania ostáva len pár dní. V tom čase na poslednom výjazde stretáva Mikuláš starú ženu, ktorá mu porozpráva ďalší príbeh. Za vojny i tesne po nej ukrývala niekoľkých mladých mužov - dezertérov rozličných armád. Sama vo vojne stratila syna a tak im nemohla nepomôcť. Títo chlapci jej porozprávali príbeh šialeného dezertéra:

Po vojne sa skupina dezertérov, traumatizovaných a hladujúcich mužov, odsudzovaných všetkými (úplne inak, ako v Haškovom Švejkevi) pokúšalo prežiť tým, že okrádali obyvateľov v okolí lesov, kde sa ukrývali. Výhodou bolo, že poniektorí stále mali zbrane. V dome židov veľa popili a cítili sa fakt dobre, skoro ako doma. Aj ženy sa ku nim milo správali. Ale muži začínali byť akýsi napätí. Jeden z bandy začal hovoriť nemecky a to bol spúšťač pre bitku medzi mužmi. Ten najlabilnejší z nich ich potom všetkých postrieľal. Trpel nekontrolovateľnou triaškou už dlhú dobu a nikdy by mu nikto nedal

zbraň do rúk. Všetko sa to ale strhlo tak rýchlo, že sa ku nej v bitke i tak dostal a všetko násilie rázom „vyriešil“. Proste tomu chlapcovi preskočilo. No a potom len utekali. Čo iné im ostalo? Hovorí sa, že tento pomätený chlapec doteraz chodí po lesoch.

Mikulášove sny sú čím ďalej, tým divokejšie. Zobúdzajú sa spotený po tom, ako mu v sne Helena už niekoľký raz šepká do ucha mená vrahov. Nikdy si však po zobudení nevie spomenúť, kto to bol. Premýšľa nad túlajúcim sa bláznom, kým sám chodí v zamyslení rannými ulicami. Nadišiel deň, kedy sa musí postaviť pred komisiu.

Na ústave sa pred kolegami snaží o obranu svojho kultúrneho výskumu. Keď dôjde reč na Kolbasov, Mikuláš chvíľu váha. Potom si spomenie na všetky výpovede ľudí, ale i sny s Helenou a rozhodne sa, že sa bude brániť. Odmieta obvinenia, že urobil chybu. Ako vedci majú povinnosť byť zvedaví a hľadať pravdu vedeckými metódami, bez prihliadania na to, či sa im to práve hodí. Komisia je evidentne prekvapená, no rozhodne to s ňou nepohlo tak, ako Mikuláš dúfal. V prestávke sa Mikuláš na chodbe stretáva so šéfom. Ten ho presviedča, aby udal svojich ukrajinských kamarátov. Je to jediná cesta von a komisia s tým súhlasila.

-Ako to, že o knihách vedia?

Šéf otázku odignoruje.

-Navyše, ak sa za teba zaručím, tak z toho vyviazneš len s pokarhaním. Aj tak už určite vedia, o koho ide, potrebujú ich len usvedčiť a ty si jediný svedok. Tak ako tvoja Helena. Tu už nejde len o teba.

Vidíme šéfa v záverečnej reči pred komisiou:

- ... a preto sa musím od konania môjho priameho podriadeného rezolútne dištancovať. O závažnosti svojho konania bol mojou osobou niekoľkokrát upozornený, o čom svedčí i pripojený prepis našich rozhovorov. Jeho správanie je evidentne v rozpore s ideálmi socialistickej spoločnosti a tým pádom aj hodnotami tohto ústavu. I Preto navrhujem okamžité vylúčenie z akademickej obce.

Titulok: Do deväťdesiatych rokov pracoval Mikuláš ako pastier. Po revolúcii sa vrátil na akadémiu, kde pokračoval vo svojom výskume. Dodnes sa na identite páchatelov vraždy v Kolbasove historici nedokážu zhodnúť.